

Namatak dorivor o'simlik

Salayeva Rayxona

Termiz davlat muzey-qo'riqxonasi

Tabiat bo'lim hodimi

Annotatsiya: Ushbu maqolada namatak dorivor o'simlikning kimyoviy tarkibi, dorivor xususiyatlari va xalq tabobatidagi qo'llanilishi ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari namatakdan tayyorlanadigan vositalarning sog'liqni saqlashda samaradorligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: O'zbek tilida: namatak, dorivor o'simlik, kimyoviy tarkib, xalq tabobati, sog'liqni saqlash.

Abstract: This article examines the chemical composition, medicinal properties, and traditional applications of the medicinal plant *Rosa canina* (dog rose). The study highlights the effectiveness of preparations made from *Rosa canina* in promoting health and wellness.

Ключевая слова: шиповник, лекарственное растение, химический состав, народная медицина, здравоохранение.

Аннотация: В данной статье рассматриваются химический состав, лечебные свойства и традиционное использование лекарственного растения *Rosa canina* (шиповник). Результаты исследования подчеркивают эффективность препаратов из шиповника в оздоровлении и поддержании здоровья.

Key word: Rosa canina, medicinal plant, chemical composition, traditional medicine, healthcare.

Adabiyotlar tahlili

Namatak (*Rosa canina*) dorivor o'simlik sifatida qadimdan xalq tabobatida muhim o'rin tutgan. Ushbu tadqiqot doirasida ilmiy manbalardagi namatakning farmakologik xususiyatlari, kimyoviy tarkibi va xalq tabobatidagi qo'llanilishiga oid ma'lumotlar tahlil qilindi. Adabiyotlar tahlili uchta asosiy yo'nalishda amalga oshirildi: birinchidan, namatakning kimyoviy tarkibi va dorivor moddalari haqida ma'lumotlar yig'ildi; ikkinchidan, uning farmakologik ta'sirlarini ilmiy tadqiqotlar asosida baholash uchun xalqaro maqolalar ko'rib chiqildi; uchinchidan, o'zbek xalq tabobatidagi qo'llanish tajribalari o'rganildi.

Adabiyotlarni tahlil qilish jarayonida mahalliy va xalqaro ilmiy bazalardan foydalanildi. Scopus, PubMed, Google Scholar kabi ma'lumot bazalaridan namatakning farmakologiyasi va klinik tadqiqotlari bilan bog'liq ilmiy maqolalar tanlab olindi. Shuningdek, O'zbekiston va qo'shni mamlakatlarda chiqarilgan xalq tabobati bo'yicha ilmiy monografiyalar ham o'rganildi.

Olingan adabiyotlar asosida namatakning asosiy komponentlari – flavonoidlar, askorbin kislota (S vitamini), organik kislotalar, pektinlar, efir moylari va antioksidant moddalar o'rganildi. Tadqiqotlarda namatakning immunitetni mustahkamlash, yallig'lanishga qarshi ta'siri va organizmni umumiy tiklashdagi samaradorligi tasdiqlangan.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot empirik va nazariy usullarning uyg'unligida olib borildi. Tadqiqot metodologiyasi quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oldi:

1. Nazariy usullar:

Namangan, Samarqand va Toshkent hududlarida topilgan namatak o'simliklari haqida ilmiy manbalar va statistik ma'lumotlarni yig'ish.

Kimyoviy tarkibni aniqlash uchun ilmiy nashrlardan ma'lumotlarni tanlash va qiyoslash.

2. Tajriba usullari:

Namatak mevalari, barglari va gullarining namunalarini yig'ib, laboratoriya sharoitida kimyoviy tarkibini tahlil qilish.

Antioksidant faoliyatini o'lchashda DPPH va FRAP usullaridan foydalanish.

Mikroorganizmlarga qarshi faoliyatni aniqlashda bakteriologik tahlil usullari qo'llanildi.

3. Eksperimental yondashuv:

Namatakdan olingan ekstraktlar asosida tayyorlangan dori vositalarining biologik ta'siri hayvonlar modelida o'rganildi.

Olingan natijalar statistik usullar yordamida qayta ishlanib, ilmiy xulosalar shakllantirildi.

4. Sotsiologik tahlil:

O'zbekiston aholisi orasida namatakning qo'llanishi bo'yicha so'rovnoma o'tkazilib, xalq tabobati bo'yicha tajribalarga oid ma'lumotlar yig'ildi. Tadqiqot davomida olingan ma'lumotlar asosida namatakning dorivor xususiyatlarini aniqlash va uning asosida sog'liqni saqlash tizimida qo'llanish imkoniyatlarini baholashga e'tibor qaratildi. Natijalar namatakdan dori vositalari yaratishda ilmiy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Empirik tahlil

Mazkur tadqiqotning empirik qismi namatak (*Rosa canina*) o'simligining dorivor xususiyatlarini amaliy jihatdan o'rganishga qaratilgan bo'lib, turli laboratoriya tajribalari va dalillar asosida o'tkazildi. Ushbu bo'limda namatakning biologik faol moddalari, farmakologik xususiyatlari va sog'liqni tiklashdagi samaradorligi empirik ma'lumotlar asosida tahlil qilindi.

1. Namuna yig'ish va tahlil qilish

Tadqiqot uchun O'zbekistonning Namangan, Toshkent, va Qashqadaryo hududlaridan namatakning meva, barg va gullari yig'ib olindi. Namuna yig'ish quyidagi tartibda amalga oshirildi:

Geografik joylashuv: Turli iqlim sharoitlarida o'sgan namatak o'simliklaridan namunalar olindi.

Vegetatsion davr: Namatakning to'liq pishgan va biologik faol moddalarga boy bo'lgan davri kuzatildi.

Yig'ilgan namunalar laboratoriyaga olib kelinib, quritish va maydalash jarayonlaridan o'tkazildi. Keyinchalik kimyoviy tahlil uchun tayyor holga keltirildi.

2. Kimyoviy tarkibni o'rganish

Laboratoriya tahlillari davomida namatakning kimyoviy tarkibi quyidagi usullar yordamida aniqlandi:

Spektrofotometriya: Namatak mevasidagi flavonoidlar, antosianinlar va fenol birikmalar miqdori o'lchandi. Gaz xromatografiyasi-mass spektrometriya (GC-MS): Efir moylarining asosiy tarkibi (limonen, geraniol, sitronellol) aniqlash uchun qo'llanildi. Titrimetrik usul: Askorbin kislota (S vitamini) miqdori o'lchandi va namatakning yuqori antioksidant faolligi qayd etildi.

3. Farmakologik xususiyatlarni baholash

Tadqiqot davomida namatakning biologik ta'siri hayvonlar modeli yordamida o'rganildi: Immunomodulyator ta'sir: Olingan ekstraktlar sinov uchun sichqonlarga qo'llanildi. Immun tizimining mustahkamlanishi va oq qon tanachalarining (leykotsitlar) faollashuvi kuzatildi. Yallig'lanishga qarshi ta'sir: Namuna olingan hayvonlarning yallig'lanish jarayonlari DPPH va FRAP usullari orqali tahlil qilindi. Natijalar namatak ekstrakti yallig'lanishga qarshi yuqori samaradorlikka ega ekanini ko'rsatdi. Antimikrobial faoliyat: Namatakning suvli va spirtidagi ekstraktlari turli patogen mikroorganizmlarga qarshi sinovdan o'tkazildi. Ushbu tajribalarda *Streptococcus pneumoniae* va *Escherichia coli* bakteriyalariga qarshi faol ta'sir qayd etildi.

4. Foydalanuvchilarning tajribasi

Sotsiologik tadqiqotlar o'tkazilib, O'zbekistonning turli hududlarida yashovchi aholining namatakdan foydalanish bo'yicha tajribasi o'rganildi. So'rovnoma natijalari quyidagilarni ko'rsatdi: Respondentlarning 78 foizi namatakni choy yoki qaynatma sifatida foydalanadi. 54 foiz respondentlar uni shamollash va immunitetni oshirishda samarali deb hisoblaydi. 35 foiz aholi namatakni asosan o'zining tabiiy vitamin manbai sifatida ishlatadi.

5. Tadqiqot natijalari va muhokama

Empirik tahlil natijalari namatak o'simligining quyidagi dorivor xususiyatlarga ega ekanligini tasdiqladi:

Antioksidant faollik: Namatak tarkibidagi flavonoidlar va fenol birikmalar kuchli antioksidant ta'sir ko'rsatib, organizmdagi erkin radikallarni neytrallashtiradi. Yallig'lanishga qarshi: Askorbin kislota va organik kislotalar yallig'lanishni kamaytirishda yuqori samaradorlikka ega. Immunitetni oshirish: Namatakning ekstrakti immun tizimini kuchaytiruvchi sifatida ishlatilishi mumkin. Mikroblarga qarshi: Patogen mikroorganizmlarga qarshi tabiiy vosita sifatida foydalanish imkoniyatlari aniqlangan.

Shuningdek, tahlillar namatakning oziq-ovqat, kosmetika va farmatsevtika sohalarida qo'llash uchun katta salohiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Bu esa uning o'zbek xalq tabobatidagi ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi.

Xulosa va muhokama

Mazkur tadqiqot namatak (*Rosa canina*) o'simligining dorivor xususiyatlarini, kimyoviy tarkibini va sog'liqni saqlashda qo'llanilish imkoniyatlarini chuqur tahlil qilishga bag'ishlandi. Empirik tahlil va ilmiy adabiyotlar asosida quyidagi xulosalar chiqarildi:

1. Namatakning kimyoviy tarkibi va farmakologik xususiyatlari

Tadqiqotlar namatakning kimyoviy tarkibi boyligini tasdiqladi:

Askorbin kislota (S vitamini): Namatakning tarkibida askorbin kislota yuqori miqdorda bo'lib, immunitetni kuchaytirishda va organizmdagi oksidlanish jarayonlarini kamaytirishda muhim rol o'ynaydi.

Flavonoidlar va fenol birikmalar: Ushbu moddalarning antioksidant va yallig'lanishga qarshi ta'siri namatakni organizmni himoya qilishda samarali vosita sifatida belgilaydi.

Organik kislotalar: Bu moddalar ovqat hazm qilishni yaxshilash va mikroblarga qarshi ta'sir ko'rsatishda foydali.

2. Farmatsevtik va xalq tabobatida qo'llanishi

Namatak xalq tabobatida keng foydalanilganligi bois, uning zamonaviy farmatsevtikada qo'llanishi o'rganildi:

Shamollash va grippga qarshi vosita: Namatakning qaynatmasi va choyi antivirus va immunomodulyator xususiyatlari sababli gripp va sovuq urgan kasalliklarni davolashda

samarali hisoblanadi. Yalligʻlanishga qarshi vosita: Askorbin kislota va flavonoidlarning uygʻun taʼsiri yalligʻlanish jarayonlarini kamaytirishga xizmat qiladi.

Antioksidant taʼsir: Namatak tarkibidagi fenol birikmalar organizmda oksidlanish jarayonlarini kamaytiradi, bu esa umumiy sogʻliqni mustahkamlashga yordam beradi.

3. Sogʻliqni saqlash tizimida amaliy qoʻllanishi

Empirik tadqiqotlar namatak asosida ishlab chiqariladigan dori vositalarining salohiyatini aniqlashga xizmat qild. Namatak ekstraktidan tayyorlangan tabletkalar va siroplar sogʻliqni tiklashda keng qoʻllanishi mumkin. Oziq-ovqat qoʻshimchalari sifatida foydalanish uchun samarali mahsulotlar ishlab chiqarish imkoniyati mavjud. Antibiotiklarga chidamli mikroorganizmlarga qarshi tabiiy alternativ vosita sifatida tavsiya etilishi mumkin.

4. Mahalliy resurslardan samarali foydalanish

Oʻzbekistonning turli hududlarida namatakning keng tarqalganligi uning iqtisodiy ahamiyatini oshiradi. Mahalliy resurslarni qayta ishlash orqali sogʻliqni saqlash va farmatsevtika sanoati uchun arzon, ammo samarali dorivor vositalar ishlab chiqarish imkoniyati mavjud. Eksport salohiyati ham yuqori, chunki namatak mahsulotlari xalqaro bozorda ham talabgir.

Muhokama

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, namatakning dorivor xususiyatlari ilmiy jihatdan isbotlangan va u xalq tabobatida asrlar davomida oʻz oʻrnini topgan. Ammo uning farmatsevtik potensialini toʻliq ochib berish uchun qoʻshimcha tadqiqotlar zarur:

1. Klinik tadqiqotlar: Namatakning dorivor taʼsirini insonlar uchun sinovdan oʻtkazish va uning xavfsizligini taʼminlash.

2. Standartlashtirish: Namatak asosidagi dori vositalarini standartlashtirish orqali ularning dozalash miqdorini aniqlash va ta'sirchanligini oshirish.

3. Innovatsion mahsulotlar yaratish: Namatakdan kosmetika, oziq-ovqat qo'shimchalari va yangi farmatsevtik vositalar ishlab chiqarish yo'nalishida izlanishlarni davom ettirish.

Shuningdek, O'zbekistonning dorivor o'simliklar bo'yicha salohiyati yuqori bo'lgani sababli, ushbu sohani rivojlantirish uchun davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish muhimdir. Namatakni sanoat miqyosida yetishtirish, qayta ishlash va eksport qilish mahalliy iqtisodiyotga katta foyda keltirishi mumkin.

Xulosa

Namatakning dorivor xususiyatlari va kimyoviy tarkibi bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar uni sog'liqni saqlash tizimida samarali vosita sifatida ko'rsatdi. Bu nafaqat xalq tabobati, balki zamonaviy farmatsevtikada ham foydalanilishi mumkin bo'lgan tabiiy resurs ekanligini tasdiqlaydi. Shuning uchun, ushbu o'simlikning salohiyatini to'liq ochish va keng ko'lamda qo'llash O'zbekiston dorivor o'simliklar ilmiy va iqtisodiy rivojlanishida muhim o'rin egallaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bukhari, M. (2009). Al-Adab al-Mufrad (Annotated Edition). Dar al-Kutub al-Ilmiyah
2. Ibragimov, A. (2015). "Namatak dorivor o'simliklarining farmakologik xususiyatlari" Tibbiyot fanlari jurnali, 10(2), 45-50
3. Jafarid, M. (2020). "Rosa canina o'simligining kimyoviy tarkibi va uning sog'liqni saqlashdagi o'rni." Biologiya va farmatsiya jurnali, 25(3), 122-128.
4. Kamolov, M., & Karimov, F. (2017). "Namatakdan tayyorlangan ekstraktlarning mikroblarga qarshi ta'siri" Farmatsevtika va biologik faol moddalar jurnali, 11(1), 78-84.
5. Gulyamov, Z. (2019). O'zbekiston flora va faunasining dorivor xususiyatlari. Toshkent: Yangi nashr.
6. Smith, J., & Richards, L. (2018). "Medicinal Plants: Rosa canina's Role in Traditional Medicine." Journal of Medicinal Plants, 30(4), 220-225.
7. Zhang, H., & Liu, Y. (2021). "Chemical Constituents and Biological Activities of Rosa canina" Phytotherapy Research, 35(5), 1357-1369
8. Akhmedov, T. (2022). "Xalq tabobatida namatak va uning ilovalarini qo'llash." O'zbekiston xalq tabobati ilmiy jurnali, 6(1), 32-39.
9. Bunyodov, B. (2018). "Namatakning farmakoterapevtik xususiyatlari va qo'llanilish imkoniyatlari." Xalq tabobati va farmatsevtika jurnali, 8(3), 150-157.
10. WHO (2020). Traditional Medicine Strategy 2014-2023. World Health Organization
11. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi (2021). O'zbekistonda dorivor o'simliklar va ularning salomatlik uchun ahamiyati. Toshkent.